

การสร้างสังคมคุณธรรม

วีรวิท คงศักดิ์

“คุณธรรม” เป็นคุณงามความดีที่ถูกปลูกฝังเข้าไปในจิตใจของคนเพื่อให้มีสติระลึกได้ว่า สิ่งใดดี ควรทำ สิ่งใดไม่ดี ไม่ควรทำ โดยยึดถือ“ประโยชน์สุข”ของคนในสังคมส่วนใหญ่เป็นเกณฑ์กำหนด จึงสามารถสร้างความสงบสุขให้กับสังคมนั้นได้ เพราะทุกคนรู้ สิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบต่อสังคม ทำให้ไม่กระทำในสิ่งที่เอาเปรียบหรือละเมิดสิทธิของผู้อื่นเพื่อประโยชน์ของตน

ในอดีตการปลูกฝังคุณธรรมต้องทำกันตั้งแต่เด็กๆ โดยผู้ใหญ่นิยมเล่านิทานให้เด็กฟัง และเมื่อเล่าให้เด็กฟังแล้ว ผู้ใหญ่ก็ต้องปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างในคุณงามความดีตามเรื่องที่เล่าด้วย จนกลายเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคมนั้นที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง

นิทานที่นิยมนำมาเล่ากันมากที่สุด คือ นิทานอีสป เพราะมีการสรุปเป็นคติสั้นๆ “นิทานเรื่องนี้สอนว่า” ทำให้เด็กจดจำ นำไปปฏิบัติได้ง่าย ซึ่งในปัจจุบันได้มีการนำมาทำเป็นนิทานการ์ตูนสั้นสองภาษาเผยแพร่ทางสื่อสาธารณะ ทำให้เด็กได้เรียนรู้ทั้งคุณธรรมและภาษาในเวลาเดียวกัน เช่น เว็บไซต์ <http://flash-mini.com>

มีนิทานเรื่องหนึ่งที่อมตะมาก และถูกนำมาสั่งสอนกันเป็นหลักการสอนคุณธรรมกันจนถึงปัจจุบัน คือ เรื่อง “แม่ปูกับลูกปู” ซึ่งมีสาระสั้นๆ ดังนี้

วันหนึ่งแม่ปูถามลูกปูว่า “ทำไมลูกถึงเดินเบี้ยว ลูกปูควรเดินตรงๆ นะ”

ลูกปูตอบว่า “ถ้าอย่างนั้นทำให้ผมดูสิครับ แล้วผมจะทำตาม”

แม่ปูไม่อาจทำตามที่บอกลูกปูได้ และหลังจากนั้นก็ไม่ได้พูดถึงเรื่องนี้อีกเลย

นิทานเรื่องนี้สอนให้รู้ว่า “การทำให้เห็นเป็นตัวอย่าง ให้ผลดีกว่าสอนอย่างเดียว”

เรื่องการเป็น “ตัวอย่าง” นี้ นักวิชาการได้นำมาอธิบายเป็นทฤษฎีพัฒนาพฤติกรรมของมนุษย์ เรียกว่า “ทฤษฎีสังคมกระจกเงา” (Social Mirror Theory) ซึ่งนำเสนอครั้งแรกจากแนวคิดของ Wilhelm Dittthey (1883-1911) ว่า

“คนเราสามารถเรียนรู้เพื่อรับรู้ความคิดและความรู้สึกของตนเอง ได้จากการอยู่ในโลกแห่งความคิดและความรู้สึกของสังคม”

จากปรัชญานี้ได้มีการศึกษาต่อโดยนักจิตวิทยาสังคมและนักวิทยาศาสตร์สาขาต่างๆ อย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งในปี ๒๕๓๙ นักวิทยาศาสตร์แห่งมหาวิทยาลัยพาร์มา ประเทศอิตาลี ประกอบด้วย Dr.Vittorio Gallese, Dr.Leonardo Fogassi และ Dr.Giacomo Rizzolatti เป็นผู้เปิดประตูไปสู่การไขความลับนี้ โดยพบว่า ภายในสมองของคนเรามีเซลล์ชนิดหนึ่ง ซึ่งต่อมาตั้งชื่อว่า เซลล์กระจกเงา (Mirror Neuron)

โดยอธิบายว่า เซลล์กระจกเงา เป็นเซลล์ชนิดหนึ่งในสมองของมนุษย์ซึ่งทำหน้าที่เลียนแบบพฤติกรรมต่างๆ ของผู้อื่นมาเป็นพฤติกรรมของตนเอง

การค้นพบของนักวิชาการในครั้งนี้ ได้ก่อให้เกิดการค้นคว้าวิจัยบทบาทและหน้าที่ของเซลล์ชนิดนี้อย่างกว้างขวาง ทั้งในวงการวิทยาศาสตร์ การแพทย์ การศึกษา จิตวิทยาและสังคมวิทยา ก่อให้เกิดความรู้ใหม่ๆ เกี่ยวกับการเรียนรู้ และการพัฒนาตนเองของมนุษย์อย่างมากมาย

อาทิเช่น พฤติกรรมของเด็กและเยาวชน เป็นผลมาจากเซลล์กระจกเงาไปลอกเลียนแบบพฤติกรรม ตัวอย่างที่ได้พบเห็นในสังคม และพัฒนาการทางด้านภาษาของเด็กเล็กๆ เป็นผลมาจากการทำงานของเซลล์กระจกเงา ทำให้เด็กสามารถเข้าใจเจตนาที่ซ่อนอยู่ภายใต้คำพูดของผู้พูดได้ การเข้าใจจิตใจผู้อื่นได้ดีเป็นผลมาจากการที่เซลล์กระจกเงาทำหน้าที่อ่านใจ (Mind Reading) บุคคลผู้นั้น เป็นต้น

จากแนวคิดของทฤษฎีกระจกเงานี้ นักวิชาการในวงการศึกษาได้เสนอให้ นำมาใช้ในการพัฒนาเด็กไทย โดยเฉพาะพฤติกรรมการเลียนแบบของเด็กที่เกิดขึ้น จากการทำงานของเซลล์กระจกเงาในตัวเด็กเอง

ถ้าพ่อแม่หรือผู้ใหญ่ในสังคม มีทักษะในการเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ลูกๆ โดยไม่ใช่เพียงแค่การใช้ “คำพูด” ในการสั่งสอนลูกเท่านั้น เซลล์กระจกเงาจะทำงานได้ดีเมื่อลูกเห็นพฤติกรรมของพ่อแม่ และสามารถสะท้อนสิ่งที่ดีแล้วซึมซับเข้าไปเป็นลักษณะนิสัยของตัวเอง

ประโยชน์ของทฤษฎีนี้ ทำให้สังคมรู้ว่าแบบอย่างที่ดีจากพ่อแม่ คือ สิ่งสำคัญที่สุดในการพัฒนา ลักษณะนิสัยและสภาวะคุณธรรมในตัวเด็กตั้งแต่เยาว์วัย ซึ่งสอดคล้องกับนิทานอีสปที่กล่าวในข้างต้น และเป็นตรงกันข้ามกับคำพูดของผู้ใหญ่ในอดีตที่นิยมตำหนิเด็กซึ่งความประพจน์ไม่ผิดว่า “พ่อแม่ไม่สั่งสอน”

แนวคิดนี้สามารถเชื่อมโยงต่อไปยังทฤษฎีการกล่อมเกลาทางสังคม (Socialization) ที่บอกว่า การรับรู้ เพื่อสร้างค่านิยม ทศนคติของบุคคล เกิดจากการเรียนรู้สิ่งที่ถูกต้องผ่านสื่อกลางของสังคม 6 กลุ่ม คือ สถาบัน ครอบครัว สถานศึกษา สถาบันศาสนา ชุมชน กลุ่มเพื่อน และสื่อมวลชน ซึ่งมีกระบวนการที่เหมือนกัน

ดังนั้น การสร้างสังคมคุณธรรมให้เกิดขึ้น จำเป็นต้องสร้างกระบวนการที่สื่อกลางทั้ง 6 กลุ่มให้ไปในทิศทางเดียวกัน โดยกำหนดบรรทัดฐานของสังคม (Norms) ที่ทุกคนยอมรับและยึดถือประพฤติปฏิบัติ

พร้อมทั้งบรรณาธิให้คนในสังคม ตั้งแต่พ่อแม่ ครูบาอาจารย์ นักบวชผู้สอนศาสนา ชนชั้นนำของสังคม (Elite) เพื่อนร่วมสังคม และสื่อมวลชน เป็นแบบอย่างที่ดีให้กับคนในสังคมโดยประพฤติตามบรรทัดฐานเหล่านั้น เพื่อให้สิ่งที่ดีงามซึมซับเข้าสู่สมองผ่านประสาทสัมผัสทั้งหก คือ ตาหู จมูก ลิ้น กาย ใจ เข้าสู่เซลล์กระจกเงาของเด็กและเยาวชน และยึดถือเป็นลักษณะนิสัยที่ถาวรยั่งยืน

อย่างไรก็ดี การเป็นแบบอย่างต่อสังคมนั้น เปรียบเสมือนเหรียญที่มีสองด้านทั้งดีและไม่ดี จึงสมควรที่ผู้ใหญ่ต้องระมัดระวัง ไม่ทำในสิ่งที่ไม่ดีซึ่งจะทำให้เด็กจดจำ นำไปปฏิบัติ จนเกิดค่านิยมในทางที่ผิด เช่น โกงก็ได้ถ้าทำให้ประเทศเจริญ เป็นต้น

บางพฤติกรรมเป็นสิ่งที่พลั้งเผลอได้ง่าย คือ การใช้คำพูดที่ไม่สุภาพ เช่น ไอ้ อี มัน ฯลฯ ซึ่งชนชั้นนำเผลอพูด จนกลายเป็นภาษานิยมใช้กันได้แม้กระทั่งในรัฐสภา หรือบางครั้งใช้คำที่มีสองความหมาย เช่น เอาอยู่ ซึ่งเมื่อสื่อนำไปเผยแพร่ต่อในลักษณะล้อเลียน ทำให้เด็กและเยาวชนยุคหลังๆ ไม่ทราบว่ คำเหล่านี้เป็นคำที่ไม่สุภาพ เพราะผู้ใหญ่ใช้กันจนคุ้นชิน และเผยแพร่ทางสื่อมวลชนจนเห็นว่า เป็นเรื่อง “ธรรมดา”

เรื่องนึ่งต้องฝาก ทั้งผู้พูดต้องระมัดระวังมากขึ้น และสื่อมวลชนต้องช่วยกันกลั่นกรองไม่เผยแพร่ต่อ นอกจากนั้น อากัปกริยาการพูดที่มีลีลาแสดงอารมณ์รุนแรงซึ่งเรียกว่า “มีสีสัน” โดยเฉพาะในรัฐสภาที่มีการถ่ายทอดไปทั่วประเทศ บางครั้งก่อให้เกิดอารมณ์โกรธ ทั้งผู้พูดกับผู้ที่ได้รับผลกระทบจากคำพูด จนกลายเป็น “วิวาทะ” แสดงพฤติกรรมที่ไม่งดงามอันเป็นแบบอย่างที่ไม่ดีให้กับเด็กและเยาวชนจดจำ นำไปใช้

หรือละครสะท้อนสังคมที่เรียกว่า ละครน้ำเน่าซึ่งแพร่ภาพทางโทรทัศน์ ก็ทำให้เด็กเลียนแบบในสิ่งไม่ดี

ลักษณะนิสัยบางอย่างที่ลูกซึมซับจากพ่อแม่ได้ง่ายที่สุด คือ อบายมุข จะสังเกตได้ว่า ถ้าพ่อแม่หัวเราะ
บุ๋ม ลูกก็จะคั่นชินว่าเป็นเรื่องธรรมดา หรือพ่อแม่เล่นการพนัน ลูกก็จะคั่นชินและรับมรดกนักพนันมาด้วย

นอกจากนั้น เมื่อโลกปัจจุบันหมุนมาสู่ยุคโลกาภิวัตน์ที่ข้อมูลข่าวสารสามารถแพร่เข้าสู่ประสาททั้ง ๖
ของมนุษย์ได้ง่าย ทำให้เกิดการแพร่กระจายของวัฒนธรรมข้ามชาติมากมาย ทำให้มีการเลียนแบบ จนทำให้
พฤติกรรมอันดีงามของสังคมไทยที่มีมาตั้งแต่ในอดีตได้ถูกทำลายไปมาก เช่น ความเมตตา การให้อภัยกัน
ความเกรงใจไม่ละเมิดสิทธิผู้อื่น อธิปไตยไมตรีอันดีงาม ความสุภาพอ่อนน้อม และมารยาทตาม “สมบัติผู้ดี”
จึงมีความจำเป็นที่สังคมต้องสร้างภูมิคุ้มกันให้กับเด็กซึ่งมีวุฒิภาวะทางสังคมที่อ่อนด้อย มากขึ้น

เมื่อพูดถึงหนังสือสมบัติผู้ดีแล้ว จำได้ว่าในอดีตมีการสอนสมบัติผู้ดีควบคู่กับหนังสือมารยาทเล่มน้อย
ตั้งแต่ระดับประถม มาถึงวันนี้ไม่ทราบว่ายังสอนกันอยู่หรือไม่

ถ้ายังสอนอยู่ก็จะเป็นสิ่งดี เพราะมีครูและพ่อแม่เป็นแบบอย่าง “ทำตามทีสอน” สังคมไทยก็จะดีขึ้น
ขณะเดียวกัน ควรนำสาระของหนังสือเหล่านี้ใส่ไว้ในประมวลจริยธรรมของทุกหน่วยงานของรัฐและ
ภาคเอกชน เพื่อแนะนำและเตือนสติให้ผู้ใหญ่ในสังคมประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีของเด็ก

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่า การสร้างสังคมคุณธรรม “ง่ายนิดเดียว” ถ้าผู้ใหญ่เป็นแบบอย่างที่ดี ด้วยการ
ประพฤติปฏิบัติตามบรรทัดฐานของสังคมที่ร่วมกันกำหนด

เพื่อให้สิ่งที่ดีงามของสังคมไทยซึมซับเข้าสู่เซลล์กระจกเงาของเด็ก และประพฤติปฏิบัติตาม อันจะเป็น
การกลมเกลียวทางสังคมจนเกิด “สังคมคุณธรรม” ที่สร้างประโยชน์สุขให้แก่คนในสังคมไทยได้อย่างยั่งยืน

เขียนให้ “โพสต์ทูเดย์”

๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕